

Рогатинська Н.З.

Західноукраїнський національний університет

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ТАЄМНИЦІ

Стаття присвячена дослідженню питання притягнення до юридичної відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування за порушення нотаріальної таємниці. Проаналізовано норми діючого законодавства, щодо юридичної відповідальності винних осіб за порушення нотаріальної таємниці. Відзначено, що діюче законодавство України не містить норм, які прямо передбачали б кримінальну або адміністративну відповідальність за порушення нотаріальної таємниці як посадовими особами органів місцевого самоврядування, так і нотаріусами. За результатами проведеного дослідження автор приходиться до висновку про необхідність комплексного дослідження даного питання та розробки конкретних пропозицій щодо внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, які б передбачали кримінальну та адміністративну відповідальність за порушення нотаріальної таємниці. При цьому автор зазначає про необхідність відійти від практики прив'язки виключно до суб'єктного складу вчинених правопорушень, а зробити акцент на об'єкті правопорушення з використанням загально визначених підходів до розуміння таємниці у кримінальному праві.

Ключові слова: юридична відповідальність, посадові особи органів місцевого самоврядування, нотаріальна таємниця, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, нотаріальна діяльність.

Постановка проблеми. Нотаріат є одним із інститутів держави, що забезпечує реалізацію її правозахисної функції, шляхом надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам. Одним із основних принципів нотаріальної діяльності є дотримання нотаріальної таємниці.

Водночас в Україні відсутній законодавчо визначений порядок притягнення до відповідальності за розголошення нотаріальної таємниці як посадових осіб органів місцевого самоврядування, так і нотаріусів.

Діюче законодавство, а саме ст. 12 Закону України «Про нотаріат», передбачає можливість притягнення до відповідальності за розголошення нотаріальної таємниці тільки нотаріусів і лише шляхом застосування дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на зайняття нотаріальною діяльністю.

На сьогоднішній день відсутні дієві механізми притягнення до юридичної відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування за порушення ними нотаріальної таємниці, а, отже це питання потребує фундаментального дослідження, результатом якого має стати внесення відповідних змін до діючого законодавства, що

стануть гарантією захисту прав людини у сфері надання нотаріальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання нотаріальної таємниці, висвітлювали у своїх працях В. Баранкова, Н. Денисяк, Ю. Желіховська, Д. Журавльов, О. Коротюк, Е. Крістева, Т. Лавренчук, С. Маляренко, В. Марченко, О. Остапенко, В. Парасюк, С. Фурса, Є. Фурса, К. Чижмарь та інші.

Питання юридичної відповідальності нотаріуса в Україні були об'єктом дослідження О. Висканцева, І. Гаєвської, О. Неліна, І. Святецької, С. Хімченка та інші.

Разом з тим, у правовій науці відсутні наукові дослідження інституту юридичної відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування за порушення нотаріальної таємниці в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану правового регулювання інституту юридичної відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування за порушення нотаріальної таємниці в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити співвідношення юридичної відповідальності за порушення

нотаріальної таємниці нотаріусом та посадовими особами органів місцевого самоврядування; з'ясувати підстави та умови притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування за порушення ними нотаріальної таємниці.

Виклад основного матеріалу. Розвиток суспільних відносин потребує динамічних і системних змін законодавства. Приватне життя є невіддільною частиною життєдіяльності будь-якої людини й потребує охорони та захисту як із боку самої людини, так і з боку держави. Натепер тільки чинний Кримінальний кодекс України прямо передбачає більше десятка охоронюваних таємниць. Однак з огляду на розгалуженість вітчизняного законодавства можна констатувати про кратно більшу їх кількість. На думку Хлопова А. О. таємниця є важливим і досить розповсюдженим правовим інститутом у межах вітчизняного законодавства [14, с. 92].

Нотаріат є одним із інститутів держави, що забезпечує реалізацію її правозахисної функції, шляхом надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам. Одним із основних принципів нотаріальної діяльності є дотримання нотаріальної таємниці.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про нотаріат» нотаріальна таємниця – сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо [4].

На думку Долинської М. С. нотаріальну таємницю необхідно розглядати з двох аспектів. З одного боку, це таємниця особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії (мотив звернення та сам факт звернення до нотаріуса; надані для дослідження документи; досягнутий після звернення до нотаріуса результат; відомості про особисте життя особи тощо), з іншого – таємниця нотаріуса як фахівця (відомості про надані поради, консультації тощо). Важливі обидві характеристики поняття таємниці вчинення нотаріальних дій [10, с. 185].

Аналогічної позиції дотримуються і Д. Журавльов, О. Коротюк та К. Чижмарь, на думку яких, предмет нотаріальної таємниці охороняється законом як інформація з обмеженим доступом, а саме – таємна інформація. Таємна інформація охоплює відомості не тільки щодо особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальних дій, але й інформацію про надані консультації тощо [11, с. 52].

Водночас В. Баранкова вважає, що подібне розуміння змісту нотаріальної таємниці

суперечить законодавчому визначенню її змісту, наведеному в ч. 1 ст. 8 Закону, відповідно до якого це виключно інформація, пов'язана із заінтересованою особою та її зверненням до нотаріуса [8].

Таким чином, серед науковців не існує єдиного підходу, щодо визначення змісту нотаріальної таємниці. Водночас вони проявляють свою єдність щодо необхідності дотримання законодавчо визначеного обов'язку нотаріуса та посадових осіб, на яких покладено виконання деяких нотаріальних дій, не порушувати нотаріальну таємницю.

З моменту свого виникнення нотаріат являє собою унікальний інститут превентивного правосуддя, який покликаний забезпечувати чітку реалізацію прав і законних інтересів учасників цивільного обороту з метою попередження звернення останніх до судових інстанцій за захистом. Щодня до нотаріусів і посадових осіб, на яких покладено виконання деяких нотаріальних дій, звертаються тисячі громадян і представників юридичних осіб за посвідченням угод, засвідченням копій документів або вчиненням інших нотаріальних дій. Одним з основоположних принципів здійснення нотаріальної діяльності – є дотримання нотаріальної таємниці як найважливіший засіб забезпечення можливості людини реалізувати свою автономію, незалежність в цьому світі, коли кожного з нас оточує величезна кількість людей, органів, організацій, які проявляють до нашого життя великий інтерес [12, с. 68].

На думку, В. Черниша порушення нотаріальної таємниці є не лише порушенням законності, а й аморальним вчинком нотаріуса, бо особи, які звернулися до нотаріуса, часто відкривають йому найпотаємніше, заповітне, впевнені в тому, що таємницю їхньої бесіди буде дотримано [15, с. 85].

Як вже зазначалось дотримання нотаріальної таємниці відповідно до Закону України «Про нотаріат» є обов'язком не лише нотаріуса, а і посадових осіб, на яких покладено виконання деяких нотаріальних дій, зокрема і посадових осіб органів місцевого самоврядування. Особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Зазначений обов'язок кореспондується із конституційним правом особи на захист інформації про себе.

Так, відповідно до ч. 1 та 2 ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поши-

рення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1].

Рішенням Конституційного Суду України № 2-рп/2012 від 20.01.2012 у справі № 1-9/2012 за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України надано офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України [6].

Конституційний Суд України зазначив, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за її згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Водночас законодавство України не містить норм, що визначали б чіткі підстави та порядок притягнення нотаріуса і посадових осіб, на яких покладено виконання деяких нотаріальних дій, до юридичної відповідальності за порушення нотаріальної таємниці.

Досліджуючи питання юридичної відповідальності нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці Білоскурська О. В. та Федорчук М. Д. приходять до висновку, що за порушення таємниці вчинення нотаріальних дій, нотаріус повинен нести адміністративну, а в окремих випадках і кримінальну відповідальність, оскільки існуюча відповідальність не включає в себе покарання за завдання шкоди іншим особам, у тому числі за розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. Такого роду порушення може завдати значної шкоди іншим особам, зокрема,

порушити їх конституційне право на приватність, конфіденційність тощо [9, с. 268].

Водночас аналіз діючого законодавства дає підстави стверджувати, що ні Кодекс про адміністративні правопорушення, ні Кримінальний кодекс України не містить норм, які б передбачали реальну можливість притягнення нотаріуса до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Отже, єдиний дієвий спосіб притягнення нотаріуса, який розголосив відомості, що склали предмет нотаріальної таємниці це притягнення його до дисциплінарної відповідальності у вигляді анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, що прямо передбачено ст. 12 Закону України «Про нотаріат». Саме в ст. 12 Закону України «Про нотаріат», серед підстав для анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю є порушення нотаріусом нотаріальної таємниці. Таке рішення може бути прийняте Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату на підставі подання Міністерства юстиції України, його територіальних органів.

Водночас слід зазначити, що застосування такого виду дисциплінарного стягнення до посадових осіб органів місцевого самоврядування за порушення ними нотаріальної таємниці є неможливим та відповідно не передбачене діючим законодавством, що значно ускладнює притягнення цих осіб до юридичної відповідальності за недотримання даного законодавчо закріпленого обов'язку.

Аналіз норм діючого Кримінального кодексу України дає підстави стверджувати, що на сьогоднішній день, притягнення посадових осіб органів місцевого самоврядування, що порушили нотаріальну таємницю до кримінальної відповідальності можна розглядати лише через призму службових злочинів, зокрема за ст. 367 КК України «Службова недбалість» та ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем» [2].

З огляду на зміст зазначених статей кримінального кодексу, можна припустити, що саме умисне порушення посадовою особою органу місцевого самоврядування нотаріальної таємниці з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи в інтересах третіх осіб слід кваліфікувати за ч. 1 та/або ч.2 ст. 364 КК України в залежності від ступеня тяжкості наслідків.

Водночас неумисне розголошення нотаріальної таємниці, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтер-

есам окремих осіб підпадає під кваліфікацію за ч. 1 та ч. 2 ст. 367 КК України.

Як же зазначалось, зазначені правопорушення підпадають під визначення службових злочинів, а, отже, це передбачає наявність спеціального суб'єкта, зокрема це посадові особи, які наділені повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі функції та мають доступ до нотаріальної таємниці.

Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи» [5] створено комісію з питань правової реформи у складі якої затверджена робоча група з питань розвитку кримінального права, яка розробила проєкт нового Кримінального кодексу України, текст якого розміщено на сайті Консультативної місії Європейського Союзу (КМЄС) в Україні [7].

Аналіз норм якого теж свідчить, що проєкт запропонованого Кримінального кодексу України не містить нормативно-правових приписів, що забезпечували б захист суспільних відносин у нотаріальній сфері, у тому числі і нотаріальної таємниці. Із шести статей, запропонованих авторами проєкту нового Кримінального кодексу України, жодна не охоплює діяння, що пов'язані з порушеннями в нотаріальній сфері.

Проведений аналіз норм діючого законодавства з точки зору наявності норм, що передбачали б умови та підстави притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності як нотарі-

усів, так і посадових осіб органів місцевого самоврядування за порушення нотаріальної таємниці, свідчить про необхідність його вдосконалення.

Досліджуючи питання закріплення на законодавчому рівні норм, які б передбачали кримінальну та адміністративну відповідальність за порушення нотаріальної таємниці, на нашу думку, необхідно відійти від практики прив'язки виключно до суб'єктного складу вчинених правопорушень, а зробити акцент на об'єкті правопорушення з використанням загальноновизнаних підходів до розуміння таємниці у кримінальному праві.

Висновки. За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що діюче законодавство України не містить норм, що прямо передбачали б кримінальну або адміністративну відповідальність за порушення нотаріальної таємниці як посадовими особами органів місцевого самоврядування, так і нотаріусами. Зазначене обумовлює необхідність комплексного дослідження даного питання та розробки конкретних пропозицій щодо внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу про адміністративні правопорушення, які б передбачали кримінальну та адміністративну відповідальність за порушення нотаріальної таємниці. При цьому виснуємо, що необхідно відійти від практики прив'язки виключно до суб'єктного складу вчинених правопорушень, а зробити акцент на об'єкті правопорушення з використанням загальноновизнаних підходів до розуміння таємниці у кримінальному праві.

Список літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року/ *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кримінальний кодекс України /*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Закон України «Про нотаріат» /*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1993, № 39, ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
5. Указ Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>
6. Рішенням Конституційного Суду України № 2-рп/2012 від 20.01.2012 у справі № 1-9/2012. Офіційний Вебсайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/641>
7. Проєкт нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
8. Баранкова В. Поняття та межі нотаріальної таємниці. *Юридичний радник № 4(94), серпень 2017*. <http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/Barankova.pdf>
9. Білоскурська О., Федорчук М. Юридична відповідальність нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, № 77 (2023) том 2*. С. 264–269.
10. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.
11. Журавльов Д.В., Коротюк О.В., Чижмарь К.І. Правова охорона нотаріальної таємниці: монографія. К.: ОВК, 2017. 190 с.

12. Ільєва Н.В., Крістева Е.А. Основні функції нотаріальної таємниці в Україні. *Правова держава* 42'2021. С. 63–70.

13. Крижевська О.О. Посадові особи органів місцевого самоврядування як суб'єкти нотаріального процесуального правовідношення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. С. 181–185.

14. Хлопов А. О. Поняття та ознаки таємниці у кримінальному праві України в розрізі інформації приватного характеру / А.О.Хлопов // *Прикарпатський юридичний вісник*. – 2020. – Вип. 4 (33). – С. 89–93.

15. Черниш В. Нотаріальна таємниця: поняття і кордони // *Юридичний журнал*. – 2011. – № 3 (105). – С. 84–85.

Rogatinska N.Z. LEGAL LIABILITY OF OFFICIALS OF LOCAL GOVERNMENT BODIES FOR VIOLATION OF NOTARIAL SECRECY

The article is devoted to the study of the issue of bringing officials of local self-government bodies to legal responsibility for violation of notarial secrecy. The norms of the current legislation regarding the legal responsibility of guilty persons for violation of notarial secrecy have been analyzed. It was noted that the current legislation of Ukraine does not contain norms that would directly provide for criminal or administrative liability for the violation of notarial secrecy by both officials of local self-government bodies and notaries. Based on the results of the research, the author comes to the conclusion of the need for a comprehensive study of this issue and the development of specific proposals for amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which would provide for criminal and administrative liability for the violation of notarial secrecy. At the same time, the author notes the need to move away from the practice of tying exclusively to the subject structure of committed offenses, and to emphasize the object of the offense using generally recognized approaches to understanding secrecy in criminal law.

Key words: legal responsibility, officials of local self-government bodies, notarial secrecy, criminal responsibility, administrative responsibility, notarial activity.